

bu bir hakikattir. Kırallar feylezof, feylezoflar da kiral olmalıdır. Ne mutlu bize ki, feylezof (Eflâton)un tahayyül ettiği büyük saadete nail olduk, büyük bir başa nail olduk. (Şiddetli alkışlar)

Feylezof demek aklın, mantığın, zekânın büsbütün başka nevinden bir şeydir. Hakikati doğrudan doğruya kavrayan kafa demektir. Biz bugün o kafaya malikiz. O kafa bizim için ebedî bir saadettir. (Şiddetli alkışlar)

Biz muallimler harsın, Gazi harsının parmağıyla işaret etmiş olduğu hedefi gördük. Artık önümüze hiçbir şey duramaz ve duramayacaktır. Eğer yorgunlar varsa, inanmayanlar varsa onlar kenara çekilsinler, yazık olur. (Alkışlar)

Besim Atalay Bey — Çekilmezler.

Reis — 10 dakika istirahat.

Kapanma saati 17

Üçüncü Celse

Açılma saati 17,10

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri.

Kâtipler — İsmail Müştak Bey, Refik Ahmet Bey.

Reis — Müzakereye başlıyoruz. Hüseyin Cahit Bey! Söz alan on kadar zat vardır. Fakat bugün vakit gecikiyor. Sözler uzun sürer, olabilir ki vakit kalmaz, zati âliniz lütfen cevabınızı veriniz, vakit kalırsa müzakereye devam ederiz.

Hüseyin Cahit Bey — Muhterem hanımlar, efendiler; dil, insanlar arasında konuşmağa yarar derler. Ben ötedenberi insanların birbiriyle anlaşamadıklarına kaniim. Bugün bu kanaatim burada pek açık surette teeyüd etmiş oluyor. Çünkü aynı dille konuştuğumuz halde, görüyorum ki, bütün bütün başka taraflara gidiyoruz.

Söylediklerime iytiraz etmek için burada söz almak zahmetini ihtiyar eden Hasan Âli Beyefendi pek güzel mütalealarda bulundular. Onların bir yazılmış nüshasını elde etmiş olsaydım, altına ben de imzamı atardım. Aramızda ihtilâf noktası olarak gördüğüm cihet bendenize fatalist demeleridir. Bu kelimedenden hoşlanmadım. Deterministi tercih ediyorum. Çünkü fatalistten bir maba'dettabia kokusu alıyorum. Bu bende yoktur. Onun için bana determinist derlerse daha iyi olur. Kendilerinin mütaleaları hakkında söyleyeceğim yalnız bundan ibarettir. Benim kelimelerimde, bazı cümlelerimde tezarl buldular. Söz almak zahmetini

ihhtiyar edeceklerini bilseydim, yazdığım müsveddeyi evvelce kendilerine takdim ederdim. Çünkü görüyorum ki burada çarçabuk not almak suretiyle ancak bazı yerleri elde etmişler, asıl maksadı elden kaçırmışlardır. Sözlerimde iki tezat görüyorlar: Biri, lisan içtimal bir müessesedir, tabii bir uzviyettir dediğim zaman determinizim yapmışım. Bunlar birbirine münafi şeyler değildir. Determinizim felsefesi ne dereceye kadar şayanı kabuldür, bunun münakaşa, izzah yeri burası olamaz. Ve hiçbir mesleki felsefi yoktur ki hakikat yalnız ondan ibaret densin ve aksi ispat edilemesin. Ta eski zamanlardanberi bu mesleki felsefi tahaddüs etmiş. Determinizim aleyhinde bulunan bir zat burada ciltlerce eser okuyabilir ve günlerce söz söyleyebilir. Yalnız bir nokta var: Hasan Âli Beyefendi zannettiler ki — ihtimal ki acele okuduğum için anlıyamadılar — insan iradesi bahsini ben inkâr ettim. Hayır, bunu inkâr etmek hiçbir şey görmemek, dünyada hiçbir şey okumamak demektir. İnsan iradesi de âmillerden biridir. Okuduğum muhtırada bunu aşikâr bir surette, insan iradesinin lisan âmillerinden biri olduğunu söyledim. Lisanın tekâmül âmillerinden birisi de insan iradesidir dedim. Yine muhtıramda aşikâr olarak söylediğim ve asıl üzerinde ısrar ettiğim nokta şudur: Tabii kuvvet karşısında beşerî mücadele için bir had vardır. Bunu geçmek bazı sun'î vasıtalarla kabili tatbiktir. Fakat içtimal işlerde ve bilhassa lisan hakkında varit değildir. Akademiler açılması, elimizi bağlayıp bekleyelim, hiçbir şey yapmayalım demiyorum. Hakikaten böyle bir fikre ben de muarızım. Ben de lisanın sadeleşmesi için çalıştım. Bunun müsmir olacağına iytikadım vardır. Olmasaydı o vakit fatalizim olurdu. Lisanın tekâmülünde biz de bir âmil olabiliriz, fakat yapacağımız şey mahduttur. Ancak tabii seyri kolaylaştırabiliriz. Tekâmül için bir had dairesinde çalışalım dedim, yoksa ortada yapılacak bir şey var da ona mümanaat için ortaya çıkmadım. Esasen biz ne yapacağımızı bilmiyoruz. Burada kararlaştıracağız. Ben ne yapacağımız hakkında takip edilecek yolları işaret etmekle iktifa ettim. Binaenaleyh Hasan Âli Beyle hiçbir noktada ihtilâfımız yoktur.

Ali Canip Beye gelince: Şahsından bahsetmek en menfur bir şey olmakla beraber maalesef iytirazlarının bir az insafsızca olduğunu göstermek zarureti beni şahsından bahse mecbur etmiştir. Ali Canip Bey benden bahsederken «kendisi de bu hakikati anlamış, yazdığı kavait kitabında maalesef lisana Arabî ve Farisiden kaideler alındığını söylemiş, fakat burada kalmış ve daha ileriye gitmemiştir» dediler.

Bundan 25 sene evel en müthiş bir saltanat idaresi bu memlekette hüküm sürerken ve divan edebiyatı denilen edebiyat revaçta bulunurken mekteplerde okutulmak üzere yapılan sarf ve nahivlerde Arabî, Farisî terkiplerin mümkün olduğu kadar kullanılmamasını ve Osmanlıcanın halis Türkçe değil Arapça, Farisiceden mürekkep olduğunu ve imkân nispetinde bunların kullanılmamasını söyledim. Bunun böyle olmadığını iddia eden varsa ayağa kalksın. Ali Canip Beyefendi Ser-

vetifünün edebiyatına hücum etti. Onun münakaşa yeri burası değildir. Ben Servetifünün edebiyatının yaşamasını ne iddia ettim, ne de taraftarıyım. Ali Canip Beyefendinin Servetifünün edebiyatı lisanından bahsederken söyledikleri sözlere tamamen iştirâk ederim. Fakat bir muharrir kelime hususunda istediği garabeti gösterebilir, istediği kadar garip kelimeler soksun — tuf, tiraje nüma gibi kelimeleri zikrettiler — bu kelimeler hiçbir kimse tarafından okunmazsa ne tesiri olur diyorum. Benim dediğim nokta budur. Ancak kelimeler o zamanın ihtiyacına uyarsa hayat bulur, revaç bulur, yaşar; yoksa Serveti fünunda olduğu gibi batar gider. Yalnız Serveti fünunda değil, her yerde böyledir. (Verim) kelimesi bi misal olarak alınabilir. Şemsettin Sami Beyin lûgatinde de mevcut olan bu kelime o kadar sıcak bir kelimedir ki kendi hesabıma kemalî memnuniyetle ve samimiyetle kabul ettim. Ve kendi yazılarımda da yazdım. Çünkü onu yazmasaydım (randman) gibi bir Fransızca kelime yazacaktım. Kelimeler buldukları zaman yaşayabilmek kabiliyeti varsa ortaya atılmalıdır. Yoksa başka türlü, zorla kelime yaşayamaz. İşte bunun da birçok misalini görüyoruz.

Ali Canip Beyefendinin söylediklerinden notettiğim noktalar bunlardır, başka hatırlamıyorum, Ve başka ihtilâfımız da yok zannediyorum.

Fazıl Ahmet Beye gelince: çoktanberi tatlı yazılarını okumaktan mahrum olduğumuz bu zarif ve nüktedan muharriri dinlemek zevki bizler için edebî bir ziyafet teşkil etti. Bu iytibarla kendilerine pek minnettârım. Fakat ilmî hakikatlerin, ciddî bahislerin bir ziyafeti edebiye ile, nükte ve zarafetle halledileceği kanaatinde olmadığım için bu bahisleri dinlemekle beraber doğrusu biraz zayıf gördüm. Samimiyetime binaen söylemem lâzımdır.

Bu zarafetler, nükteler arasında bazı bahislere de temas ettiler ki delâlet ettikleri maanalarda biraz zebun küşlük kokusu hissetmekle beraber bunu da unutkanlık ve sözün o yalda gelmesi kabilinden talâkki ederek meskût geçiyorum.

Dr. Şükrü Beyefendinin sözlerine geliyorum; Bu mütalealar esnasında herkeste olduğu gibi, ben de nisyana ve iyi dinleyememek hamlesine tutuldum. Bu sebeple pek iyi zaptedemedim. Yalnız son sözleri aklımdadır: «Başka memleketlerden mefhum almalıyım» dediler. Bunu anlayamadığımı iytiraf edeceğim; mefhum almamak ne demektir? Mefhum, bildiğimiz felsefî, edebî yeni icraat, yeni keşfiyattır. Bunlar aramızda anlaşmak vasıtasıyla kesbedilmiş bir şahsiyet, bir hüviyettir. Terakki yoluna bu mefhumlarla girecek ve bu mefhumlarla beraber yeni kelimeler de gelmek icap edecektir. Zaten mefhum, kelimelerin tebellür etmiş, vücut kesbetmiş bir hâlidir. Binaenaleyh mefhum mutlaka alınmayacaktır demesindeki maksadını iyi anlayamadığımı itiraf ederim.

Sadri Ethem Beyefendinin güzel nutuklarında da maksadı daha ziyade sezemedim. Maksat belîğ sözler, felsefî mütalealar arasında erimiş gibi geliyor. Ne yapılmak isteniliyorsa sanki ben ona muhalefette bulunuyormuşum. Ben de bu lisan hareketinin bir amelesi, hem amelî hem nazari olarak çalışmak is-

tiyen, her Türk gibi kendi öz varlığına doğru giden bir amelesiyim. Acele gitmek iycabedermiş te ben muhalefet ediyormuşum. Ortada ameli, müşahhas bir teklif olsaydı, onun üzerinde münakaşa etseydik hakikat daha iyi meydana çıkardı. Yoksa böyle nazari bir ihtilaf tevehhüm ederek açık kapıları zorlamak kabildinden birtakım hücumlarda bulunmak hiçbir faide temin etmez. (Alkışlar)

Sonra ismini zaptedemediğim ve yalnız felsefe muallimi olduğumu anladığım bir zat beyanı mütalea etti. Felsefe hocası demeğe mecburum, çünkü ismini bilmiyorum. Fakat rica ederim, ismini bilmediğim deyişim bir tezyif eseri addedilmesin. İsmi ni lütfederlerse müteşekkire kalacağım.

Reis — Namdar Bey.

Hüseyin Cahit Bey (devamla) — Sözlerinden öyle anlaşılıyor ki bendenizi bu yeni hareketlerin, ilerlemenin aleyhtarı gibi göstermek istiyorlar. Halbuki lakırdı arasında, fes değiştiği zaman eza duyduğunu söyleyen bir felsefe mualliminin şimdi benden ziyade atlama taraftarı olması bir az gülünç oluyor.

(Sürekli alkışlar)

Bir de dikkat ettim, hatipler öz Türke doğru gideceğiz, tekâmülden bahseden ve bilhassa tekâmüle iman edip te söz söyleyenlere karşı hücum edeceğiz derken, kendileri enerji ve sair daha birtakım tuhaf tuhaf Fransızca kelimeler kullanıyorlar. O halde bunun biribiriyle zabtı raprı yoktur. Evet dedikleri gibi halka doğru gideceğiz, bu da halkı yükseltmektir. Fakat kalkı okutarak yükselteceğiz. Halka hitap edeceğiz. Halka hitap etmek demek, halkı yükseltmek demektir. (Alkışlar) binaenaleyh bu yükseltme için ne lâzımsa yapacağız, eski Türk lisanında ve lehçesinde tetkikat yapılmasın demedim, yapılsın dedim. Bunlarla meşgul olacak bir heyet teşekkül etmesin demedim, teşekkül etsin dedim. Sarf nahiv yeniden yapılmasın demedim, yapılsın dedim. Hangi noktada kendilerinden ayrıldığımı, beni diğerlerinden ayıran mesele ne olduğunu hâlâ anlayamadım.

(Sürekli alkışlar).

Samih Rifat Bey — Efendim; diğer arkadaşlarımızın çok derin hitabelerini müteakip, Hüseyin Cahit Beyefendinin evvelki değil, şimdiki hitabelerinden sonra söz söylemek hakikaten güç olur. Hüseyin Cahit Beyefendinin ilk tezleri — yanlışlıkla yine bir Fransızca kelime söyledim — mütalâalarını, ilk müddelerini. . . . (bunlar da Arapçadır sesleri) evet bu da Arapçadır. (Gülüşmeler) — Cemiyet henüz şu konuşulacak, bu konuşulacak gibi bazı kelimeler hakkında bir karar vermiş değildir. Bendenizi kelimeleri seçmekte mazur görünüz — ilk mütalâalarını, raporlarını dinlediğim zaman hâsıl ettiğim fikirler ve kanaatlarla sonraki sözlerini dinlediğim zaman hâsıl ettiğim fikirler arasında çok açık, bariz farklar vardır. Hüseyin Cahit Beyefendi, bazı noktalarda lâyrık oldukları alkışlarla alkışlandılar. Bazı mütalâalarının tasvip edildiğini gösteren bu alkışlar hakikaten yerinde idi; çünkü evvelki sözleri ni bilhassa bu noktalarda geri almışlardı.

Hanımefendiler, Beyefendiler; Hüseyin Cahit Beyefendiyi ilk dinlediğim zaman bazı notlar almıştım. Benden daha süratle yazı yazan arkadaşlarım da almışlar. Bu iki üç arkadaşın harfi harfine zaptettikleri notlar elimdedir. Bu notlarla Hüseyin Cahit Beyefendinin temamiyle o fikirleri geri alan ifadelerini şimdi huzurunuzda birer birer, harfi harfine tahlil edeceğim. Biz lisan inkılabının taraftarları, Hüseyin Cahit Beyefendinin gösterdikleri bu fikrî ric'at hareketini samimiyetle, teşekkürle ve memnuniyetle karşılıyoruz. (Alkışlar)

Hastalığımı hepimiz biliyorsunuz, müsaade buyurursanız oturduğum yerden sözlerime devam edeyim. (Hay hay sesleri)

Hüseyin Cahit Beyefendinin bilhassa fikirlerinden ziyade kendilerine mevzu itü haz ettikleri davalar hakkında arkadaşlarımız uzun uzadıya tenkitlerde bulundular. Şimdiye kadar söylenen sözler kendi iddailarından hemen hiçbirini cevapsız bırakmamıştır; ben bunları tafsil etmekten ziyade bilhassa birkaç noktayı hülâsa edeceğim. Şimdiye kadar söylenen sözlerin unutulduğunu, geçtiğini, havaya münkalip olduğunu ve geri alındığını görüyoruz. Davalar sabit kalır, sözler zail olur. Sözleri oldukları gibi göz önüne alarak münakaşa, muhakeme etmek onların yanlış olduğunu göstermek onun aksini düşünenler için tabii bir vazifedir.

Benim anladığıma göre Hüseyin Cahit Beyefendinin tezinde üç esaslı noktavadır.

1 — Tabii tekâmülün lisanlar üzerindeki tesiri,

2 — Lisanın kendi yaptığımız sun'î bir alet değil, bizim irademizden müstakil içtimâî bir müessese olması.

3 — Dilimizin günden güne sadeleşmesinde mufrit yeniliklerin muhafaza-kâr kuvvetlerle karşılaşmasından mutedil ve salim bir inkışaf yolunun meydana çıktığı. (Bunu aynen kendi hitabelelerinden alıyorum).

Hüseyin Cahit Beyefendi, birinci iddiasında tam bir Darwinisttir, tam bir tekâmül taraftarıdır. Yani, bütün uzvî tekâmüllerin tedricî bir cereyanla yavaş yavaş vukua geldiğine taraftardır. İkinci iddiasında Dürkhaym felsefesini kabul eden içtimâiyatçı oluyorlar. Yani lisanın kendi yaptığımız sun'î bir âlet değil, bizim irademizden müstakil içtimâî bir müessese olması fikrinde doğrudan doğruya Dürkhaym felsefesini, fikrini kabul eden bir içtimâiyatçı oluyorlar.

Üçüncü iddialarında cemiyetlerin siyasi hayatını temamiyle mihanikî bir şekilde idare eden çok eski bir nazariyeyi lisanı tatbik buyuruyorlar.

Hüseyin Cahit Beyefendi kadar kuvvetli bir muharrir ve gazetecinin herhangi bir mevzu üzerinde tatbik ettiği diyalektik tezini dinlemek yahut görüp okumak insanı hakikaten hayret edilecek bir maharet karşısında bulunduruyor. Başkalarının ilmi ve siyasi bir delil ve ceht diye ileri sürdüğü nazariyeler Hüseyin Cahit Beyefendinin elinde kolaylıkla anlaşılabilir şahsî mütalâa haline girmiştir. O,

bunları bir hareket noktası gibi kullanır, fakat bize hissettirmez. Biz dinlerken ancak şahsî ve kuvvetli bir mantığın ortaya koyduğu basit bir muhakeme karşısında bulunduğumuzu zannederiz. Artık hislerimiz mümkün olduğu kadar uyuturulmuştur. Çocuklara beşik sallaması yaptığını gibi, bir ileri hareket, bir geri hareket, bir daha ileri, sonra bir daha geri, bu sallayışla çocuk uyur.

Velet Çelebi Bey — Ninni yavrum ninni!

Samih Rifat Bey (devamla) — Böylü munis bir mantığı anlamak ve münaakaşa etmek için kendini yormak lüzumunu görmeyen fikirlerimizi Cahit Bey uysal bir çocuk gibi istediği tarafa sevk etmeğe başlamıştır. Şayet Cahit Beyefendi bize asıl nazariyelerinden bahsetmiş olsalardı hiç şüphesiz dikkatimizi celbeder ve bunları o kadar doğru olmıyan bir usulle birbirine karıştırdığını ve birtakım mütenakız, tamamıyla zıt fikirlerden müspet menfi fikirler çıkarmıya çalıştıklarını süratle anlamakta müşkülât çekmezdik.

Hüseyin Cahit Beyefendiyi bu usulde en ziyade muvaffak eden vasıta fikri tenakuzlarını bile bile daha evelden idare etmeğe başlamasıdır. Aldandığımız noktada bize şapır, aldanmadığımız yerlerde şekeri göstererek zaikamızı muvakkat bir dalâlete uğratmak Cahit Beyi çok eğlendiren bir şeydir. (Alkıışlar)

Bakınız alkışlarınıza bizzat Hüseyin Cahit Bey de iştirak etmiştir.

Muhterem efendilerim; hiç şüphesiz bütün dinleyenler dikkat etmiştir: Hüseyin Cahit Beyefendi lisanın mahiyetinden bahsederken aynıyle şu sözleri söylediler: «dil içtimaî bir hâdisedir, tabii bir uzviyettir. Zannederim ki bu noktada hep ittifak edeceğiz. Dil meselelerini tetkik ederken bu prensipi göz önünden uzak bulundurmamak iktiza eder» Evet çok muhterem ve çok sevdiğim Hüseyin Cahit Beyefendi, bu noktada sizinle ittifak edeceğiz, yalnız mutlak ve mukayyet bir şartla: Siz lisanın tabii ve içtimaî mahiyetlerini ilmin tayin ettiği hudutlar dahilinde birbirinden ayırarak birine ait kanunları diğerine tatbik etmek suretiyle karışık ve yanıltıcı bir usul takip etmiyeceksiniz. Ben dikkatle bakıyorum, tedricî tekâmül bahsiyle içtimaî vakıaların hususî mahiyeti esasını, iki çift öküzü gibi mantığınızın kuvvetli boyunduruğu altına koşmuş, tarlanızı onlara sürdürürsünüz. Maksadınız bizi aldatmak değilse lütfen beni dinleyiniz:

Muhterem Hanımlar, Efendiler, lingüvistik dediğimiz ilim doğrudan doğruya tabii ilimlerdenidir. Fakat bunun teallük ettiği lisan tariflere ve terkiplere tâbi olan kelimeler değil, o kelimeleri terkiib eden mahrecî isimler, harflerdir. Lisaniyat ilmi bu sahada şöyle böyle teşrih ve fizyoloji ile alâkadar bir tekellüm bir konuşma ilmi olur. Fizik sesler, yani musikiye ait olan perdeli ve devamlı seslerle müteaddit seslerin ve in'ikâsların biri birine karışmasından husule gelen gürültüler halindeki müteheyyiç seslerin mahiyetçe birbirinden başkalığı mahreçler arasında tebadüller, bir lisanın fonetik yani mahreç bünyesini teşkil eden müteheyyiç seslerin tâbi olduğu kanunlar bu ilimde tetkik edilen bir mevzu vücuda getirmiştir. Ne demek istediğimi kolaylıkla izah etmek için unumî bir va-

kiadan bahsedeyim: Şu salonda muhtelif kavimlere mensup insanların veyahut 3-5 insanın birarada toplandığını farzedelim; bunların hepsine ayrı ayrı herhangi bir lisanla ait bir cümleyi aynıyle tekrar ettirelim; aynı kavme, aynı cemiyete mensup olanlar kelimeleri ister istemez müşterek bir şekilde ve müşterek iytiyatla telâffuz ederler; diğerleri bu zümreden kendi hususiyetleriyle ayrılırlar. O kadar ki bir harem ağasının Türkçeyi konuşmasıyla bir Almanın, bir Fransızın konuşmasını birbirinden kolaylıkla tefrik ederiz. Bu fark, yabancı lisansları konuşmakta ne derece kat'iyetle kendini gösterirse millî dillerin telâffuz şartlarında da böyle hakim ve umumî bir şekilde mütebarizdir. Her dilin kendine mahsus bir ahengi, bir telâffuz şekli vardır. Dillerin bu ahengini, tefrikî ve temsîlî iki kanun tayin eder. Harfler umumî surette biribiri üzerinde bir temessül ve imtizaç temayülü uyandırır. (V) yi (Voi) diye telâffuz eden bir Arap (C) yi (Goi) şeklinde telâffuz etmeğe mecburdur.

Eski bir Türk hocasının (Veca) diye okuduğu kelimeyi (Camiülezher) deki bir müderris (Vaga) diye telâffuz eder. Onun (Veca) demesine imkân yoktur. Çünkü dilin (Ca) veyahut (Ga) demek için ağız içinde yaptığı bir temas, bir bükülme, bir uğraşma hareketi en kısa bir zamanda diğer bir harfin telâffuzuna mahsus harekete geçmek için mahreç arasında son derece bir tazyiki iycap ettirir.

Bu fizyolojik bir zarurettir, daha doğrusu ses cihazının yapılmış iycabından doğar. Bu Simyatiris kanunu vücade getirir. Bir de bunun aksi vardır; herhangi bir lisanla bir harfin şu veya bu suretle telâffuzu kendisinden sonra şu veya bu harfin gelmesini şiddetle meneder. Her söz söylenmek için muhtaç olduğu çabuklukla biribirine uzak, biribirine zıt olan harflerin yanyana gelmesine müsait değildir.

Dilin söz söylemeye muhtaç olduğu çabukluk bir birinden uzak olan harflerin bir araya gelmesine müsait değildir. Meselâ Arapça (D) harfinden sonra (Z) gelmez, ve Arapçada bu iki harfi birleştiren tek bir kelime yoktur. Araplar hendeseyi Farisinin endaze kelimesinden aldılar. Fakat hendese şekline koydular; çünkü Arapçada endaze demenin imkânı yoktur. Yani (D) ve (Z) yi bir arada söyleyemezler. İşte efendiler, bir lisanla tekâmüle tâbi olan, şahsî bir arzusu ile, istemekle, karar vermekle değiştirilmesi kabil olmayan tabii bünye, Hüseyin Cahit beyefendinin tabiriyle dilin tabii bir uzviyet halindeki mahiyeti bilhassa bu mehariç kanunlarının vücade getirdiği millî ahenk ve şiveye aittir. (Alkışlar) bu suretle 15-20 senelik bir idman, bir itiyat yabancı bir lisanın asıl kendi şivesiyle konuşulması ihtiyacını tatmin edemez.

Kanun yapın, cemiyeti icbar edin, faidelerini sayın, halkı itiyadı haricinde zorla telâffuza sevk edemezsiniz. mesele doğrudan doğruya bir telâffuz meselesidir. Asıl lisan meselesinde bu kaideyi tatbik etmek, bizi yanıltmak, zihinleri şaşkırtmak ve oyun oynamaktır. (Alkışlar) Efendiler, ses cihazının, alışkanlığın hatta iklim ve muhitin ses üzerinde yaptığı psikolojik tesir böyle telâffuzu de-

giştirmeye manidir. Telâffuza mahsus şive ancak birçok lisanî ihtilâtlar neticesinde tekâmül eder. Tekâmül yalnız buna aittir. Muhterem Hüseyin Cahit Beyefendi lisanların bu tabii bünyesindeki kaide ve kanunları kelimeler ve cümlelerin hayatı üzerinde tatbik ederek bizim mantığımızı yanıltmak istiyorlar. Kendilerine hürmetle söylüyorum: Filolojik unsurlar yani kelimeler, cümleler ne tekâmül kanunu ile, ne de lisanın kanuniyle kat'iyen alâkadar değildir. Biz kelimelerden herhangi birini şahsî irademizle kullanır veya hiç kullanmamakta ıstırar edebiliriz. Bir şey yazdığımız zaman, konuştuğumuz zaman istemediğimiz bir kelimenin tam bir karşılığını bulamazsak yapacağımız şey onu başka bir şekilde ifade etmektir, bu bir ferdin elinde olduğu gibi şuurlu bir cemiyetin de daima edindedir efendiler.

Muhterem Hanımlar, Efendiler, şuraya kadar verdiğim izabla Hüseyin Cahit Beyefendinin lisan bahsinde tekâmül kanununu pek yanlış bir surette tatbik ettiğini, kullandığını gösterdim zannederim. Daha doğrusu, af buyursunlar belki kelimedede hata edeceğim, kendilerinin bize karşı bir yanıltmaca oyunu oynadığını gördüm ve bunu isbat ettim zannederim. Şimdi muhterem Hüseyin Cahit Beyefendinin ikinci düsturlarına geçeceğim. Diyorlar ki: lisan bizim yaptığımız sun'î bir ilim değildir, bizim irademizden hariç, müstakil, içtimaî bir müessesedir; demin söylediğim gibi bunda biraz da Dürkhaymın felsefesi vardır. Dürkhaym zamanına kadar bu içtimaî vakia kat'î bir surette tarif edilmemiştir, Fransız kelimeciliğinin büyük bir rüknü olan bu adam kendi felsefesinden de iki esası kabul etti. Birincisi içtimaî vakiaların tıpkı bir fizik hâdisesi gibi şer'iyeti, ikincisi bu şer'iyetlere muayyen bir mahiyet verilmesidir. Dürkhayma göre içtimaî bir vak'a bize kendisini zorla kabul ettiren bir şeydir. İşte Hüseyin Cahit Beyefendi namını saklayıp mütalâa yürüterek bize bu nazariyeyi ileri sürmüştür. Ben de biraz gazetecilik ettiğim için kendileriyle anlaşacağız zannediyorum. (Koharbin) buna (Coercitivement) yani cebren, cezri olarak kabul ettirmek diyor. Bugün bir Anadolu köyünde Fransızca konuşmakla meramınızı kimseye anlatamazsınız. İçtimaî bir müessese olan Türk dili orada kendisini size cebren kullanır. Bir Avusturya parası orada hiçbir kıymeti olmayan bir kâğıt parçasıdır. Çünkü orada yalnız Türk parası geçer. İktisadî bir mübadele vasıtası olan bu parayı kullanmak ve onunla bir ihtiyacı gidermek içtimaî bir hâdisedir. İşte, Hüseyin Cahit Beyefendi, lisanın bu içtimaî kıymetini esas ittihaz ederek kelimeleri istediğimiz gibi değiştirelim. Çünkü onlar kendilerini cebren size kabul ettiren bir müessesenin ancak bir tekâmülle değişmesi kabil olan unsurları ve uzviyetleridir.

Muhterem Efendiler, içtimaî müesseseler (coercition) yani bize kendilerini zecren kabul ettirebilmek hassası yine birçok esaslarla ve şartlarla mukayyettir. Umumiyetle biz lisan hazinesinde mevcut olan ve yaşayan bazı müstehcen kelimeleri kullanmayız. Onların yerine daha başka tabirler ve kelimeler kullanır-

labilir mi? Demek ki bu unsurlar üzerinde iradî kuvvetlerimizi istersek kullanıyoruz. Düne kadar kullanılan bir kelimenin yerine daha güzel ve daha Türkçe olanını bulduğumuz zaman bunu birkaç kere gazete sütunlarında tekrar etmek suretiyle ötekini çıkarmağa muvaffak olduğumuz görülen hadiselerdir. Demek ki arzu, irade, bilhassa bir cemiyetin arzusu kelimeyi orada ika- met hakkından mahrum edebilir. Bu tecrübeyi daha ilmi, daha geniş, daha esaslı bir şekilde tatbik etmeğe başlayalım; o dakika Hüseyin Cahit Beyefendinin nazariyesi iflâs etmiştir. Bu iflâsı, sözlerimin sonunda en büyük bir katiyetle, en ilmi bir düsturla, en büyük bir âlimin sözleriyle ispat edeceğim için şimdi bu noktayı bırakıyorum.

Hüseyin Cahit Beyefendinin üçüncü nazariyesini iyzaha çalışacağım.

(Maurice Block) un (Dictionnaire social et politique) ini açınız, baş bahsine bakınız, orada baş bahsinin siyasi bir mevzu olduğuna dair bir kayıt vardır. (Maurice Block) der ki: «siyasi fırkalar üçe ayrılır. (1) Liberal (2) muhafazakâr (3) radikal. Çok gençler radikaldırlar: çünkü bunların kaybedilecek mazileri yoktur, kazanacak istikballeri vardır. Orta yaşlılar Liberal olurlar: çünkü bunların hem kaybedecek mazileri hem kazanacak istikballeri vardır. Yaşlılar muhafazakârlardır; çünkü bunların kaybedilmeyecek mazileri vardır, kazanılacak istikballeri yoktur. Hüseyin Cahit Beyefendi benden küçüktür; binaenaleyh kendilerinin böyle bir muhafazakârlık mevkiinde bulunmalarına katiyyen ihtimal vererek söylemiyorum; maksadım nazariyeyi iyzah etmektir. Hüseyin Cahit Beyefendi bilmelidirler ki bu çok eskimiş ve çürümüş nazariyenin artık dünyada taraftarları kalmamıştır. Muhtelif fırkaların mevin, kuvvetli bir kütle halinde hareket etmeğe başladıkları yerlerde bu nazariyenin yeri kalmamıştır.

Hüseyin Cahit Beyefendi, mütalâanmelerinin bir yerinde «muhafazakâr fikirler liberal fikirlerle karşılaşılıyor ve lisanî itidal dahilinde yürütüyor, bunu memnuniyetle kabul etmelidir» diyorlar. Bu sözler doğrudan doğruya Hüseyin Cahit Beyefendinin kendi istiyimal ettikleri kelimelerdir.

Arkadaşlarımdan demin uzun uzadıya felsefî düsturlarla, şahsî mantıklarla, edebî fikirlerle iyzah ettikleri gibi artık muhafazakâr fikirlerle liberal fikirleri karşılaştırarak onların kuvvetinden istifade etmek yolunda bir hareketi bizim atmağa mecbur olduğumuz adımların yakışığına muvafık bulamıyorum. Bu nazariyeyi bazı siyasiler mekanik bir vaziyete koymuşlardır. Onlar diyorlardı ki, bir makina içinde asıl kuvvei muhatrikeyi temsil eden çarkın en yakınındaki parça en büyük sür'atle hareket eder, biraz daha uzaktaki daha tereddütlü, daha mutedil bir hareket gösterir, en uzaktaki sütünler, çeker, harekete mani olur. Bu suretle o manzume, o makina içinde bir intizam hâsıl olur.

Hayır efendiler, hayatiyatta, biyolojide böyle çekmeler, sütünlemeler, arından gitmeler, gidememeler mevzubahs olamaz. Dünyada vukua gelen hayati hareketler afezumun hamlelerinden doğar.

Efendiler, size Gazi Hazretlerinin köşklerinde gördüğüm biyolojik bir filmden bahsedeceğim. Kendilerinin her zaman büyüklüğünden, dehalarından istifadeler ediyoruz. Böyle vakitlerimizde de o gibi faydalı meşguliyetlerle müstefit oluyoruz. Gördüğümüz film bir Biyoloji dersini temsil ediyordu. Piliç yumurta'yı tedricî, miskin bir hareketle yavaş yavaş tazyik ederek kırmıyor. Onun bir elânı vardır. Çat diye kırıyor, arkasından bir hareket daha yaparak kabuğun muayyen bir kısmını ayırıyor, Üçüncü bir hareketle dışarı fırlıyor. Fransada bir lise talebesine bu filmi gösteren muallimler filmin başında yüksek seslerle bu elânı talebeye anlatıyorlar. Biz de hiç olmazsa bu elânların kıymetini bir lise talebesi kadar bilelim.

(Alkışlar)

Efendiler, Hüseyin Cahit Beyefendi bu gibi umumî nazariyelere, umumî bir nazariye halinde değil, kendi hususî mütalâaları halinde temas edip geçtikten sonra müddealarını teyit edecek bazı misaller gösteriyorlar. Bazı fikirler vererek ileride yapılacak hareketlerin hangi istikamete tevcih edilmesi lâzımgeldiğine dair çok kıymetli öğütlerinden bizi müstefit ediyorlar.

Evet, kendilerinin bilhassa bir fikri vardır: «Lisanda yabancı olan unsurları değiştirelim, biz buna taraftarız; fakat artık tamamiyle Türkçeleşmiş olan yabancı unsurları değiştirmeye ne lüzum var. Zaten bunları değiştirmek teşebbüsünde bulunsak bile lisanın bünyesi buna mani olur» diyorlar. Kendilerinin tamamiyle türkçeleşmiş dedikleri kelimeler, unsurlar nelerdir efendiler; kendi fikirlerine göre meselâ tayyare yerine uçkun yahut uçkaç gibi bir isim kullanmış olsaydık pekâlâ olurmuş; fakat onu arabın (tayr) maddesinden alarak — bu itiraf ta var — tayyare demişiz. Artık bu ne arapçadır ne diğer bir lisan mensuptur. Tayyare doğrudan doğruya Türkçe bir kelimedir, diyorlar.

Beyefendiler, senelerdenberi Türkçe kelimelerin lisanımızda bulunan yabancı unsurlar yerine konulması fikri iki üç, beş on kardeş arasında münakaşa edildikçe daima böyle camit isimlerin misâl makamında ileriye sürüldüğü bilhassa nazarı dikkatimi celbetmiştir. Camit isim hangi lisandan girmiş olursa olsun mademki artık onun o lisanla alâkası kalmamıştır ve madem ki gerek telâffuz ve gerek ma'na itibarıyla tamamiyle dahil olduğu lisanın bünyesine karışmıştır, bunu tebdil etmeye ne lüzum vardır diyorlar. Doğru, doğru, efendiler, amma Arapça ve Farsî kelimeler bizim lisanımıza daima böyle camit unsur halinde girmiyorlar, onlar cemiyetlerle giriyorlar. Bir kelimeye ihtiyacımız olduğu vakit o kelime gelip kapımızı çalıyor, biz muvafıktır diye kapımızı açtığımız vakit sayfiyede oturanların bildiği gibi kocaman bir aile birden içeri giriyor. Velet Çelebinin dediği gibi bunlara mama dadı da dahildir. (Gülüşmeler)

Biz ona «yalnız sana ihtiyacımız vardır» diyoruz, o «aitem pek muhteremdir bırakamam» diyor. Bilmecburiye hepsini alıyoruz. Arapçadan yalnız cemiyeti almamışız; cem, mecmu, içtima, mecma, tecemmü v. s. gibi bütün aileyi içeri almağa mecbur olmuşuz. Hüseyin Cahit Beyefendinin fikrinde olduğunu işit-

tiğimiz birçok arkadaşların tavsiye ettikleri gibi bu kelimeleri istikak kaidelerine tabi tutunarak ihtiyacımız olan bu kelmeleri camit bir isim halinde alalım ve çocuklarımıza öğretilim. Ne dersenez deyiniz bu kelimeler bir kaideye tabi olmayan camit bir unsur halinde telâkki edilemez.

Ciddiyeti ihlâl etmesinden korkuyorum; fakat hali pek iyi tasvir ettiği için söylemekten sarfı nazar edemiyeceğim. Benim bir torunum var. Kendisiyle bazı akşamlar saklambaç oynarız. Oturduğumuz yerde gözlerini kapayarak «ben kayboldum» der. İki gözlerini kapamakla artık kimsenin kendisini de görmediğini ve etrafında kimsenin bulunmadığını zannetmektedir. Bu, çocuğun masum zevklerinden biridir. Biz de saatlerce ona nerede olduğunu, babasının kütüphanesinde mi, salonda mı, şurada mı, buradadır diye sorarız; o bize unuttuğumuz yerleri ihtar eder. Sakın falan yerde olma der ve bundan sevinç duyar.

Efendiler, mütekâmil, büyük, yüksek bir milletin talebesine, çocuklarına mütefekkirlerine, yaşlılarına «gözlerinizi kapatacak, kelimeler üzerinde cereyan eden kanunların, kaidelerin asıllarını unutacaksınız, onların tarzı teşekküllerini, tabi oldukları analogik kaideleri zihninizden silceksiniz» demek bizim aklımızdan geçer mi?

Tasavvur buyrunuz ki mütekâmil ve his çağına erişmiş bir çocuk, galip kâtip, şair, nazım, nasir, nadir gibi birçok kelimelerin aynı vezinde olduğunu görsün de bunların sebebini sormasın. Sorduğu zaman «sen karışma biz onları camit bir fikir olarak aldık» denir mi?

Sonra mekrup, mevhum, meşbu v. s. gibi kelimelerle fail sigaların arasındaki münasebeti görünce bunların her halde bir kaideye tabi olduğunu tasavvur ederek bize bu kaide ne dir dediği zaman «sen onlara karışamazsın, öğrenme» demek doğru olur mu? Binaenaleyh bunları biz lisanımızdan bir diken gibi söküüp atacağız. Hüseyin Cahit Beyefendi gramerinde ilk defa lisan Türkçe deyen benim diyorlar; kendileri büyük tebrike lâyıktırlar. Biz Hüseyin Cahit Beyefendinin bu gibi muvaffakiyetlerini, ince düşüncelerini, rakik hislerini bilmez, tasdik etmez değiliz. Yalnız Hüseyin Cahit Beyefendi bu lisan Türkçedir demekle kitaplarına dercettikleri terkip ve siygalarındaki binlerce misalin de aceba Türkçe olduğunu ispat edebilmişler midir? Yalnız ne demişlerdir? Bunlar Türkçedir; fakat falan falan kelimeler Arapçadır. Bunların asıllarını, künyelerini, ırklarını tahlil etmeye mecburuz. Arapça kelimeler şu kaideleri takip eder. Falan falan kelimeler Farisidir, onlar şu türlü kaideyi kabul eder; geri kalan şu kelimeler de Türkçedir ve şu kaidelere tabidirler. Bu zavallı, bu istiklâlsiz Osmanlı lisanı sahasında üç unsur biribirinin geydiği elbiseleri geymeksizin, biribirinin tabi olduğu kanunu takip etmeksizin biribirine yaklaşması mümkün olmayan üç yabancı halinde asırlarca yaşamışlardır. Bunu kabul etmek kavanini tabiiyedir, cereyan budur, hiçbir heyet bunun önüne geçemez demek acaba doğru

bir mantığın neticesi midir? Hüseyin Cahit Beyefendinin mantığı içinde bununla hemen üçüncü beşinci olarak yanıldıklarına şahit oluyorum.

Efendiler, Cahit Beyefendi bu davalarını ispat etmek için diyorlar ki: siz taksimi amâl sözünü isterseniz (iş bölümü) ne tahvil ediniz. Fakat bir köylü iş bölümünün tazammun ettiği medfûlü anlamakta güçlük çekecektir. Bunu anlamak için iktisat ilmini bilmek lâzımdır. Onu bilmedikten sonra taksimi amâl ile iş bölümü arasında ne fark vardır?

Amâl kelimesini istemiyorsak ve bunu Hüseyin Cahit Beyefendi duymuş ve anlamışlarsa bunun sebebi yabancı olmasından ibaret değildir. Yabancılık en büyük bir kusurdur. İkinci bir kusuru daha var. İstilah vazetmekte bazı muayyen, müspet usuller mevcuttur; ilimler vaz ve tasnif edilmeden istilah vazolunamaz. Biz bir yerde (buut) dediğimiz şeye başka bir yerde (fasıla) diyoruz. Bazı zatlar musiki ilminde (intervalle) kelimesine mukabil (aralık) kelimesini kullanıyor. Hendese ve heyette gene (buut) var. Taksimi amâl kelimesinin tercüme edildiği (Taravil) kelimesini şurada (iş), burada (mesai), orada (çalışma), ötede (amel) tabiriyle tercüme ediyoruz. Beş tane kelime beş mefhumun mukabili oluyor. Bu beş mefhum, kafamızda hiç lüzum olmıyan bir karışıklık doğuruyor. Halbuki aynı mefhum başka dilde aynı ilimler dahilinde umumi bir tabirdir. İlmî evvelâ kendi dahil olduğu ilimler şubesinde bir mevkî vardır. İctimaiyat ilimleri budur dediğimiz zaman bütün ictimaiyatta kullandığımız kelimeleri tasnif edeceğiz, riyaziye ilimleri şudur dediğimiz zaman bütün riyaziye ilimlerinde kullandığımız kelimeleri tasnif edeceğiz, heyetler bunlara karar verecekler. Bunun henüz vakti gelmemiştir.

Biz bugün psikolojide (association des idées) ye (tedai) diyoruz. Öbür tarafta iktisadiyatta şirket, müşareket, hukukta cemiyet, iştirâk deriz. Dört mefhum bir kelime için! Avrupa liselerinde okuyan bir talebe tasnifi ulûmu kafasına koyar ve onları bütün tabirat ve istilahlarıyla öğrenir, darülfünuna öyle girer. Bir talebe konservatuvara girdiği zaman yalnız musikinin istilahlarını yeniden öğrenmeye mecbur olur. Bizde bir talebe Darülfünuna girdiği zaman bütün musikiye ait istilahları yeniden öğrenmek ıztırarında kalır. Niçin bu böyle oluyor? Çünkü Farisiden Arapçadan muayyen bir fikirle karşılaşan birçok kelimeler alınmış ve lisanımız çorbaya çevrilmiştir. Biz bu çorbaya mani olmak istiyoruz. İlim tasnifleri yapmak, ilmî mefhumları çoğaltmak ve kelimeleri azaltmak demektir. Bu ilmî bir heyetin birinci vazifesidir ve yapacağımız da budur. (Alkışlar)

Efendiler; taksimi amâl demeyeceğiz; çünkü bunun aslı olan (division du travail) tabirindeki (travail) kelimesi birkaç manaya gelir. İş, mesai, çalışma, amel; bunların hepsi kullanılmıştır. Bunun yerine (iş bölümü) diyeceğiz. Çocuk bunun tarifini anlamasa bile lûgat maanasını anlamaz mı? (Anlar sesleri, alkışlar)

Efendiler, bu hakikatları Hüseyin Cahit Beyefendi arkadaşımızın niçin in-

kâr ettiğini ben bir türlü anlıyamadım. Zannederim ki uzunca yazmışlar, acele yazmışlar ve bu suretle de evvel yazdıklarını ikincide unutmışlardır.

Efendiler; ikinci defa bu kürsüye çıktıkları zaman — ha, bundan evvel daima unuttuğum noktaları birdenbire hatırlarım bu da zihnimin tekâmüle değil hamlelere tabi olmasındandır (Gülmeler) — lisanların menşei meselesine temas etmişler, Hindu - Avrupaî lisanlarıyla Türkçenin mukayesesi çok lâzımdır, bunda bir dakika geri kalmak hatadır demişlerdi. Bu sözleri baştan aşağı dinledim. Hüseyin Cahit Beyefendi gibi muhterem ve terbiyeli bir zata istihza gibi bir şey isnat etmem. Hüseyin Cahit Beyefendi yalnız diyorlar ki: yapılacaksa bunu bir ilmi heyet yapmalıdır. Herkes, aklına gelen benzetme tatbikatına koyulmamalıdır. Bu gayet doğrudur. Yalnız Hüseyin Cahit Beyefendinin bu sözleri söylediği zaman yanlış anlama neticesinde içimizde lisanımızın menşei, bir de Avrupaî lisanlarla mukayesesi hakkında bir tereddüt ve şüphe hâsıl olmuşsa — ki zannederim benim kurultayda bulunmadığım bir zamanda böyle bir vaka olmuştur — bunun hakkında iki kelime söylemeye müsaade buyrunuz.

Efendiler; Hindu - Avrupaî lisanlarla Samî lisanların mukayesesi elli sene evveline gelinceye kadar hakikaten bir hayalden ve bir çocukluktan başka bir şey değildi. Fakat yarım asırdanberi büyük âlimler bu tarafa doğru meyletmektedirler. Samî lisanlarıyla Âri lisanlarının mukayesesi hakkında yüzden ziyade eser yazılmıştır. Türk lisanının menşeinden, Hindu - Avrupaî lisanlarla karabeti bulunduğu bahseden (Alfred Mori) gibi âlimler vardır. Lisanımızın bunlarla olan ihtilâtlarını (André Bertelot) daha dün neşrolunan bir eserinde söylüyor. Sanskritçe lisanının şimalden gelen Türkler tarafından getirildiğini bundan bir asır evvel düşünüyorlardı. 930 da bir eser yazan (Dölaval) bu eserde bunu tespit ediyor. Şimdiye kadar bu kanaatta bulunmayan âlimler ayaklarını geriye almışlar ve en son kitaplarını Hindu - Avrupaî zümrenin muhtelif ırklardan mürekkep olduğunu en büyük kitaplarında, en son kitaplarında yazmaya başlamışlardır. Binaenaleyh bundan şüphe etmeğe, kuşkulamağa lüzum yoktur. Bizim kıyaslarımızla bu dava hakkında âlimlerin yaptıkları kıyaslar birbirinden ayrı değildir. Hüseyin Cahit Beyefendi bundan şüphe etmemelidir.

Hüseyin Cahit Beyefendi ikinci defa kürsüye çıktıkları zaman dediler ki: Ben beşer iradesinin, insan iradesinin lisan üzerinde nafiz olmadığını iddia etmedim. Bilâkis lisanları tahavvülden tahavvüle, değişiklikten değişikliğe götüren âmiller arasında insan iradesinin de bulunduğunu sarahaten söyledim. Zaten âdetleri budur: daima her şeyi sarahaten söylerler, fakat geri almak şartıyla. . . . Daima kaçamaklı yoldan giderler.

Evet efendim söylemiştim. Hem çok kuvvetli söylemişlerdir. Fakat fikirlerini getire getire, rica ederim bakınız, muhtıralarının sonunu nereye getirmişlerdir. Bu notları diğer bir arkadaşımın elinden şimdi kendi el yazısıyla aldım Hüseyin Cahit Beyefendi diyorlar ki: (Türkçemizin nahvü bünyesinde bir kabiliyetsizlik yok-

tır. Kusur kelimededir. O da usul dairesinde bir çalışma ile izale edilebilir. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farktan ürkmeye mahal yoktur. Lisan sadeliğe doğru en fazla bir verilme kendiliğinden gitmektedir. Yazı lisanından yabancı kelimeleri atarak yerlerine öz Türkçe kelimeler koymak vazifesini hiçbir heyet deruhte edemez. Çünkü sözünü dinletmek imkânı yoktur. Bu iş tamamen şahsidir, daha doğrusu gayri şahsidir. Dil tabîi tekâmül neticesi olarak husule gelecektir. Bir akademi yazı ve konuşma dilinin daima arkasında yürür; yeniliklere akademi ön ayak olamaz).

Efendiler, Cahit Bey insan iradesinin bir cemiyetin, ilmî bir cemiyetin lisanı üzerinde müessir olamayacağını, o cemiyetin ancak kendine mahsus tekâmüller arkasından yürüyeceğini o kadar sarahatle söylediler ki eğer «böyle söylemedim» derlerse iki sözleri arasında açık bir tezat bulunduğunu söylemek bizim hakkımız olmaz mı?

(Alkışlar)

Muhterem Efendiler,

Hüseyin Cahit Beyefendinin zannına şiddetle muhalif olarak lisan üzerinde en ziyade âmil olan kuvvetin insan iradesi olduğunu lengüistik ilmi sureti umumiyede kabul etmiştir. Şimdi size bir âlimin 928 de neşrolunan bir kitabından iki üç fıkra okuyacağım.

Hepimiz azçok Fransızca biliyoruz, fakat dışarda radyolarla sözümlü dinleyenler arasında Fransızca bilmeyenler olabilir, yahut okuyacağım Fransızca sözler iyi işidilmeyebilir, bu sebeple o fıkraların maalinî arzedeceğim. Maal şudur: (Lisan an'anevî ve içtimai bir müessisedir, insan iradesi bunun üzerinde bilâfasıla, bilâinkita müessir olmaktadır). Müellif Hüseyin Cahit Beyin tezine, davasına külliyen muhalif olan bu sözü ilmî bir lengüistik kitabında söyledikten sonra cemiyetin kendi kendine bir lisan intihap edebileceğine ait uzunca bir bahis yapıyor, orayı geçelim. Tekrar insanların iradesinin lisan üzerindeki tesirine dönüyor ve diyor ki: (insan iradesi ilmî istihlakları, kelimeleri vücade getirmiştir ve bunlar lisanların büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Çek lisanı, sunî surette vücade getirilmiş birtakım kelimelerden mürekkeptir ki umumî kullanılışı kaide dahilindedir. Cümlelerin teşkilinde, elfaz hazinesinin teessüsünde insan iradesi kat'î bir rol oynuyor). Binaenaleyh Avrupa lisanlarından beynelmilel bir lisan çıkarmak ne gülünçtür, abestir, ne de bilmem nedir.

Efendiler, bu ilim adınının kitabındaki bu ilmî söz Hüseyin Cahit Beyefendinin davası üzerine inen çok kuvvetli bir çekiş darbesidir. (Bravo sesleri, alkışlar) buna iytiraz etmek Garp ilim âlemini hiçe saymak kabilinden olur. Bugün Garp'ta İrlandalılar, Norveçliler, Yugoslavyalılar, Çekoslovakyalılar, bütün dünya kendilerine millî bir lisan vücade getirmeğe çalışıyorlar. Hatta efendiler, o dereceye kadar ki Parsiler Hintte (Kâhî Firdevsî) isminde bir cemiyet teşkil ettiler, bunlar da lisanlarından yabancı unsurları atmak için çalışıyorlar. Bizim zihnimizde de bu intibahı çok görmek Hüseyin Cahit Beyefendiye yakışmaz. Efen-

diler, Türk lisanı üzerinde yeni bir inkılâp yapılmaya karar verilmişse ve bu hamle ilmin gösterdiği bütün istikametler üzerinde irca edilegeliyorsa bu, inkılâpların en büyüğü olacak ve bizi halka, millete bütün bütün yaklaştıracaktır. Öz Türk kelimeleri millî şahsiyetin ne demek olduğunu her an bizim dimağımıza kendi ahengiyle terennüm edecektir.

Efendiler, bu inkılâbın başında her inkılâbın başında bulunan Büyük Mürşidimiz vardır. (Alkışlar)

Onun bütün fikir âlemiyle beraber yürüyüşü, bu ittihadın şu Kurultayda busule getirdiği manzara bütün dünyayı bize baktırıyor. Bu derin ittihadı imrenmeyen millet yoktur. (Alkışlar)

Efendiler, dün Türkiye Devletinin bünyesini kuran bu ittihadı (alkışlar) dün Türk tarihini kuran, bütün muvaffakiyetleri, ileri hareketleri yapan bu ittihadı (alkışlar) bu ittihadı, vevki zuhul şeklinde, parmağını uzatanın parmağı acımalı ve bir daha bizi böyle söz söylemeye mecbur etmemelidir.

(Şiddetli ve sürekli alkışlar)

Reis — Efendim, bu mevzu hakkında müteakbil birçok sözler söylendi, daha da söz almış on zat vardır. Vakit geçmiştir gelecek günlerde görülecek daha başka işlerimiz de vardır. Bu mevzu hakkındaki müzakerenin kifayetini reyâize koyacağım. Muvafık görülürse bu mevzu bitmiş olacaktır.

Bu mevzu üzerindeki müzakerenin kifayetini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsınlar... (Kâfidir sesleri) kabul emiyenler... Müzakerenin kifayeti kabul edilmiştir.

Namdar Rahmi Bey — Efendim, şahsına ait bir mesele hakkında bir iki sözüm vardır. Müsaade ederseniz söyleyeyim: (Müzakerenin kifayetine katar verilmiştir sesleri) efendim söyleyeceğim uzun değildir bir iki kelimedden ibarettir.

Reis — Peki söyleyiniz.

Namdar Rahmi Bey — Efendim ben Cahit Beyefendiye ve diğer üstatlarımıza derin bir hürmetle hitap ettim. Fakat Cahit Beyefendi buraya teşrif ettikleri zaman Fazıl Ahmet Beyefendinin sözlerine zebunküşane ve titrek bir sesle cevap vermişlerdir. Fazıl Ahmet Beyefendi Meclis kürsüsünde yüksek sesle söz söylemeye alışmışlardır. Halbuki ben Anadoluda muallimlik yaptığım için Anadolu terbiyesiyle gayet samimî bir surette söz söyledim. Kendileri on dakikalık istirahat zamanında tenezzül edip lütfen ismini bile öğrenmemişlerdir. Fazıl Ahmet Beyefendiye zebunküşane cevap verdikleri halde bana verdikleri cevabı istihfaf handesiyle tertîp etmişlerdir.

Bunun için çok hürmet ettiğim üstada kalben muğber olduğumu söylemek isterim.

Reis — Bu bahis bitiyor, buna müteakillik olarak Abdülhak Hâmit Beyle Samipaşazade Sezâî Beyin kısa birer mektupları olduğunu Kâtibi Umumî Bey söylediler.

Kısa sürecektir, bunlar da okunsun ve artık bu bahis üzerinde yarın münakaşa olmasın.

Kâribi Umumi Ruşen Eşref Bey — Efendim mektuplardan biri Abdülhak Hâmit Beyindir.

(Hâmit Beyin mektubu)

Nuruaynım sevgili Ruşen Eşref,

İptida melfufen takdim ettiğim manzumenin mukaddemesini okuyup bir fikir hâsıl ediniz. Sonra manzumeyi okuyunuz, ondan sonra da benim âtideki mütalâamı lûtfen gözden geçiriniz. Bu manzume bundan on bir sene evel yazılmış ve basılmıştır. (O zamanlarda bugünkü temayülâtı umumîye haddi kemâle gelmişti. Ben haddim olmıyarak pişuva olmak istemiştım) Ondaki sözler ne Konyanın, ne Edirnenin, ne Selâniğin ne de Kâşgar ve Buharanın Türkçesi değil, تمامیyle İstanbul Türkçesidir ve safî Türkçedir ve Aruz veznindedir, ve böyle olduğu halde terkiplerden ve tetabuu izafatan ârîdir. Demek ki böyle yazmak ta kabil olabiliyor ve benim bugünkü cereyanın yabancısı olmadığım da bu eserimle tebarüz etmektedir.

Manzumenin mevzuunda belki ciddiyet yoktur, belki de hiffet vardır. Fakat işin ehemmiyeti mevzuunda değil, maksat ifadesinin safî Türkçe olmasıdır ve ehemiyet te bundadır ve Kurultaya bu fikir ile geliyorum. İçtima halinde bir şey diyemeyeceğimi bildiğimden bugünkü cereyanın taraftarlarırodan olduğumu size yazmayı münasip gördüm. Gözlerinizden öperim efendim.

Abdülhak Hâmit

(Alkışlar)

Ruşen Eşref Bey — Diğeri de Samipaşazade Sezâi Beyindir. Kurultayda okumak istemişler, fakat rahatsız oldukları için bana havale etmişlerdir.

(Sezâi Beyin mektubu)

Dilimize dair 35 sene evel şu sözleri yazmıştım; müsadae ederseniz okuyayım:

«Karagöz seyretmiye gitmişik. Çelebi Hacivat kemali fesahatle «Karagözün mizacı sıhhat imtizacı âlilerinin ne dairede sair olduğunu» soruyordu. O, hayretle bu sözlerin ne demek olduğunu anlamıya çalışıyordu. Nihayet bütün bu sözlerin «nasılınız? İyi misiniz» demek olduğunu öğrenen Karagözün hayreti, bu kadar sade bir şeyi söylemeyip te kendisini bu derece yordduğundan dolayı hiddeti görülecek şeydir.

Edebiyat bahsinde ben de Karagözün fikrindeyim. Bir adam hem Arap, hem Acem, hem Türk olamaz. Dünyada bir başka milletin sarfiyle yazar okur bir kavim yoktur. Dünyanın bütün elsinel kemali bir araya gelse bir Türke, Türkçe kelimelerin hâsıl ettiği tesiri vücude getiremez.. Vakıa her dilin yazılı-

Abdülhak Hâmit Bey

Sezai Bey

şikle söyleniş arasında fark vardır. Fakat söylemekle yazmak arasında bizimki kadar ayrı iki lisan kullananları ben bilmiyorum.

35 sene evel ben bu fikri yazmıştım. Şinasiler, Namık Kemaller, Ziya Paşalar da bu fikirde idiler. Fakat itiraf etmek lâzımgelir ki biz muvaffak olamadık. Bu dilekler, bu fikirler şimdi sahibini, KEMALİNİ buldu, maziyi istikbal yapan bir DEHA, Asyanın ufuklarını, fikrin yürüyemediği âti yollarını aydınlatıyor. Şimdi, nazar, gözlerden kaçan o güzel hayali aşikâr olarak görüyor ki o yarım bir hakikat olacak. Niçin olmasın? O Büyük Gazi nekadar hayalimuhalî hakikat yaptı!

Türkçe dilimiz için programda şu şart vardır. «... en güzel şiveli ve ahenk-
li bir ifade vasıtası haline getirmek olduğuna göre ...»

Şüphe yok ki bir milletin lisanı ruhunun beyanıdır. Programdaki fikri bazı anlamayanların yaptığı gibi dilimizi bayağılaştırmak, kabalaştırmak, hâşâ Türk-
çeleştirmek demek değildir.

Türkü hergün daha yükselten Âlî Reisimizin Türkçeyi de milleti gibi necip
bir şaheser yapması her kalbin temennisidir.

Sami Paşa zade

Sezâî

(Halit Ziya Beyin tezi okunmıyacak mı? Sesleri)

Reis — Halit Ziya Bey başka bahis için söz istemiştir. Strası geldiği zaman
söylieceklerdir.

Bugünkü içtimamız bitti. Kurultay yarın saat 14 te toplanacaktır.

Kapanma saati 18,45